

УДК 336.71

А. О. Дробязко, здобувач
кафедри фінанси,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»,
радник голови правління АТ «Банк «Таврика», м. Київ

РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРИ БАНКІВСЬКОГО СЕГМЕНТУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

АННОТАЦИЯ. Взаимодействие банков с организациями, которые обслуживают их деятельность, в современной литературе освещена еще не достаточно. Инфраструктура банковского сегмента финансового рынка формирует информационное поле, которое обеспечивает прозрачность деятельности, дает уверенность инвесторам, и является генератором новых идей по преодолению кризисных явлений.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инфраструктура финансового рынка, инфраструктура финансов, инфраструктура банковского сегмента финансового рынка.

ABSTRACT. Interaction of banks with the organizations that serve them, in modern literature can be not enough. Infrastructure of the Banking segment of financial market issues an informational field that provides transparency of activities, it gives the certainty to investors, and it is generator of new ideas to overcome the crisis.

KEY WORDS: financial market infrastructure, infrastructure finance, Bank segment of financial market infrastructure.

АНОТАЦІЯ. Взаємодія банків з установами, що обслуговують їх діяльність, висвітлена в науковій літературі не достатньо. Інфраструктура банківського сегменту фінансового ринку формує інформаційне поле, що забезпечує прозорість функціонування, надає впевненість інвесторам, і є генератором нових ідей подолання кризових явищ.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інфраструктура фінансового ринку, інфраструктура фінансів, інфраструктура банківського сегменту фінансового ринку.

Фінансові інституції, в управлінні яких знаходяться колосальні ресурси на основі їх мобілізації й відповідного спрямування, можуть як всебічно сприяти розвитку кожної країни та світової економіки, так і виступати в ролі провокатора, а то й генератора криз. Це з одного боку означає необхідність формування надійної та ефективної системи державного регулювання діяльності фінансових установ, яка постійно вдосконалюється разом з розвитком фінансових відносин між суб'єктами господарювання в економіці. А з іншого боку повинна формуватися бізнесова культура, що повинна стати запобіжником на ранніх стадіях виникнення проблем. Фінансова криза 2008—2009 років загострила протиріччя, що мають місце у серцевині розвитку фінансової інфраструктури, які потребують осмислення на новому етапі розвитку і знаходження нових підходів у її вирішенні.

Економічна і фінансова наука досить глибоко й усебічно дослідила теоретичні основи та організаційні засади функціонування банківської системи. Багато уваги приділяють проблематиці розвитку фінансової інфраструктури і банківської системи вітчизняні вчені, зокрема, В. Базилевич, О. Барановський, З. Васильченко, О. Вовчак, В. Геєць, О. Дзюблюк, В. Корнеєв, с. Львовчкін, І. Лютий, А. Мороз, С. Науменкова, В. Опарін, М. Савлук, В. Федосов. Водночас у наукових публікаціях з цього питання переважає ендогенний підхід — дослідження внутрішньої проблематики розвитку банківської системи. Екзогенним же чинникам її розвитку, що пов'язані із дослідженням взаємовпливу економіки та банківської системи, належної уваги не приділялося, тоді як нинішня світова фінансова криза наочно засвідчила, який сильний негативний вплив на економічний розвиток можуть справляти прорахунки у банківському секторі.

Метою даної статті є аналіз стану та інституціонального розвитку фінансової інфраструктури банківського сектору України та її вплив на шляхи виходу із фінансової кризи, що має місце. Інфраструктура банківської системи як окреме явище практично на даний час не розглядається, хоча це не означає, що вона не існує, оскільки без відповідної підтримки банкам теж не обійтися (рис. 1).

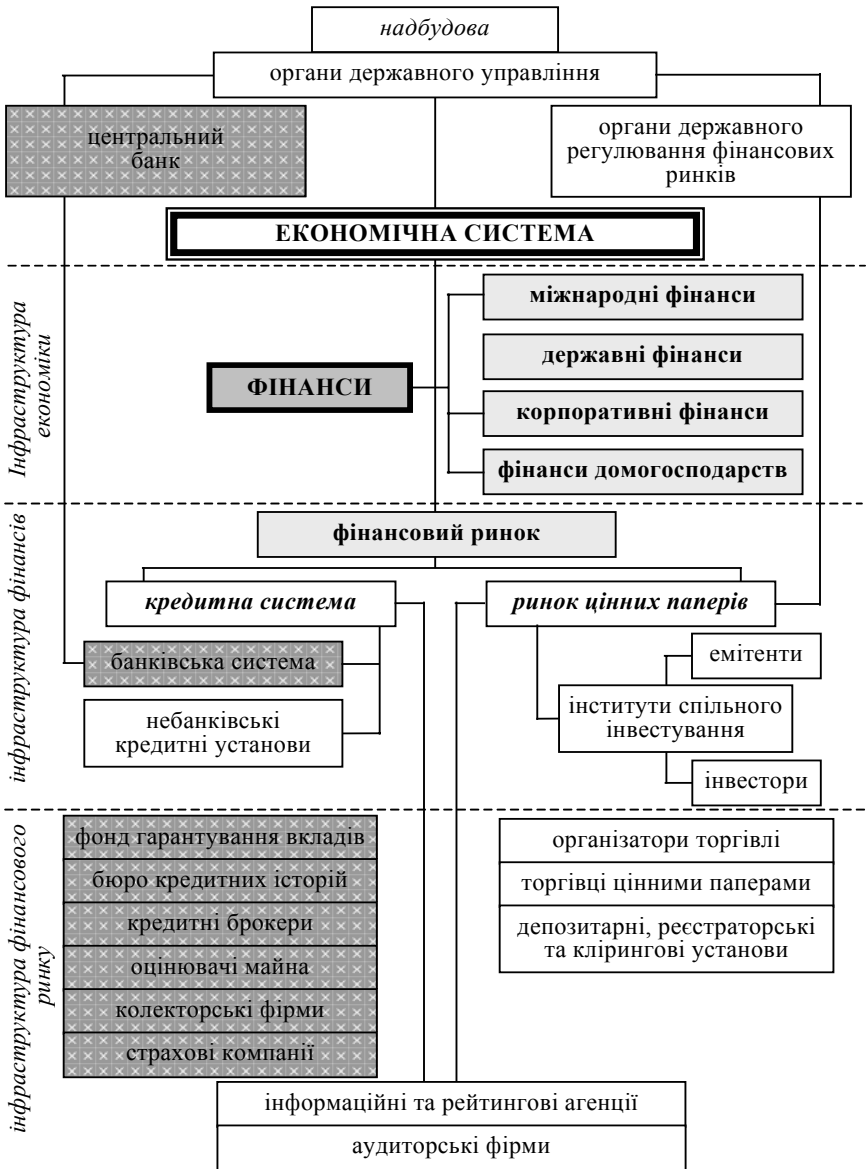

Рис. 1. Субординація рівнів фінансової інфраструктури

Джерело: авторська розробка.

Вважаємо, що до банківської інфраструктури мають бути віднесені дві групи установ. Першу складають ті, що функціонують у сфері торгівлі грошима, формуючи, як і на ринку цінних паперів, відповідні умови довіри між банками та їх клієнтами. До них можна віднести фонди гарантування вкладів в установах банків і бюро кредитних історій. Другу групу складають установи, що надають підтримку банкам у їх діяльності: кредитні брокерські компанії; оцінювачі вартості заставного майна; страхові компанії; колекторські фірми; компанії, що спеціалізуються на міжнародних переказах коштів, валютна біржа, що на сьогодні в Україні втратила свої важелі.

Фонди гарантування вкладів формуються з метою забезпечення ризиків неповернення депозитів при виникненні проблем у окремих банків. На даний час в Україні формується Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в установах комерційних банків, хоча неодноразово висловлювалися пропозиції як щодо формування подібного фонду для кредитних спілок, так і щодо гарантій юридичним особам у першу чергу для недержавних пенсійних фондів і страхових компаній, що спеціалізуються на страхуванні життя. Безумовно, що надання гарантій досить специфічна сфера діяльності, яка має як позитивні, так і негативні сторони. До позитивних варто віднести формування довіри вкладників банків до всієї банківської системи. Ця довіра сприяє максимальному залученню тимчасово вільних коштів фізичних у фінансову систему і спрямування їх в економіку. Недаремно останнім часом саме чинник довіри став одним з ключових у вирішенні проблем розвитку банківської системи нашої країни. Але є й негативні чинники. Державні гарантії, безумовно, мають бути — це стабілізує банківську систему, але й певна відповідальність на вкладниках має залишатися, оскільки державні регуляторні органи, як засвідчує й українська, й закордонна, у тому числі розвинених країн, практика, не можуть повноцінно проконтролювати усіх і все. Другий негативний чинник полягає у вилученні певної частини платних ресурсів банків з їх обороту, що зменшує обсяги банківського кредитування та впливає на їх здороження [1].

Банківський сектор з кожної кризи виходив за рахунок розвитку своєї інфраструктури. Історично треба сказати, становлення діяльності Української міжбанківської валютної біржі приходить на інший кризовий період — 1992—1994 рр. Тоді в умовах законодавчих і регуляторних прогалин банківська спільно

створила ринок, який був визнаний Світовим банком найбільшим досягненням у розбудові ринкових відносин. На Українській між-банківській валютній біржі було створено не тільки торговельний майданчик для купівлі — продажу іноземної валюти, а була запроваджена культура обміну ідеями між провідними фахівцями галузі, які мали суттєвий вплив на регуляторну політику Національного банку України [2]. На жаль, на сьогодні валютна біржа втратила своє значення, хоча в сучасних умовах існує проблема у банків обміну валютних депозитів, що збираються у населення, на відповідного за строком гривневого ресурсу. В умовах доларизованої економіки необхідно шукати нові шляхи насичення національною валютою економіки задля активізації кредитування.

Якщо фонди гарантування вкладів націлені на забезпечення інтересів клієнтів банків, то бюро кредитних історій мають захищати інтереси банків, а по суті тих же вкладників. Однак діяльність бюро кредитних історій не варто зводити лише до технічної сторони захисту банків від недобросовісних позичальників. Це один із важливих суспільних інститутів, який має сприяти формуванню клімату відповідальності кожного позичальника за своїми зобов'язаннями. Окремо проблемою для банків є взаємодія з бюро кредитних історій. Базу даних поганих позичальників веде Національний банк України, і цей ресурс є не доступною для банківської спільноти. В той же час на ринку є кілька комерційних бюро кредитних історій: «Українське бюро кредитних історій», «Перше всеукраїнське бюро кредитних історій», «Міжнародне бюро кредитних історій». На жаль, велика кількість бюро кредитних історій не надає банкам впевненості, що при зверненні за інформацією відповідь надається з єдиного повного інформаційного поля.

Діяльність установ банківської інфраструктури, що були вище віднесені до другої групи, носить більш вузькоспеціалізований характер. Так, кредитні брокери підбирають для клієнтів банки з найвигіднішими умовами кредитування й допомагають в оформленні документів на отримання кредиту.

Страхові компанії приймають на себе ризики в сфері кредитування. У передкризовий період в Україні досить активно розвивалося іпотечне кредитування та кредитування купівлі автомобілів, що обумовило розвиток страхування заставного майна. Деякі банки заснували власні страхові компанії, що посилювало концентрацію ризиків, інші заключали угоди з певними компаніями. Незважаючи на відчутні проблеми в цій сфері, варто відмітити, що страхування

явилося одним з вагомих чинників розвитку даних напрямів кредитування. Водночас страхування кредитних ризиків з інших напрямів кредитування поки що не набуло належного розвитку.

Кожна фінансова криза мала вплив на розвиток інфраструктури банківського сегмента фінансового ринку. Так, криза 2008—2009 року призвела до вибухового розвитку колекторського бізнесу. Значні обсяги кредитного портфелю банків, що перестали обслуговуватися внаслідок зміни макроекономічних умов (значна девальвація національної валюти) призвела до згорання виробництва на багатьох підприємств і різкого збільшення рівня безробіття в країні, в тому числі серед позичальників банків. У 2009—2010 рр. за оцінкою Асоціації колекторського бізнесу [3] працювало більше ніж 200 фірм. І це при повній законодавчій неврегульованості цього сегменту грошових відносин, де дії колекторів межують поруч із ст. 189 Кримінального кодексу України. Як би не оцінювати їх діяльність, варто зазначити, що в кредитних взаємовідносинах має утвердитися правило, згідно з яким виконання позичальником своїх зобов'язань має бути обов'язковим. Завдання ж колекторських фірм має насамперед полягати не у «вибиванні» боргів, а у допомозі боржникам врегулювати проблему заборгованості із банком.

Інформаційні та рейтингові агенції й аудиторські фірми можна віднести до загальної інфраструктури фінансового ринку, оскільки їх діяльність важлива для всіх його суб'єктів. Інформаційні агенції мають своєчасно забезпечувати ринок достовірною й повною інформацією щодо загальних тенденцій розвитку економіки та діяльності економічних агентів і фінансових інституцій.

Останнім десятиліттям значно виріс вплив на банківський бізнес рейтингових агенцій. У літературі зверталась увага на позитивний і негативний вплив міжнародних агенцій «Standard & Poor's», «Fitch Ratings», «Moody's» на розвиток світової економіки. На вітчизняному рейтинговому ринку досить довго монополістом був ТОВ «Кредит Рейтинг», але за останні два роки проявили себе зареєстровані Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України такі організації, як РА «Рюрік», РА «Експерт-Рейтинг», РА «IBI-Rating», ТОВ «Українське кредитно-рейтингове агентство», ТОВ «Стандарт Рейтинг» [4]. Рейтингові агенції мають значний вплив на репутацію емітента і опосередковано на вартість залучень ресурсів при розміщенні цінних паперів на фінансових ринках, а також на депозитний портфель банків при залученні депозитних коштів від страхових компаній і недержавних пенсійних фондів.

Сьогодні не можливо уявити банківський бізнес без аудиторської діяльності. Аудиторський звіт про фінансову діяльність бан-

ку — як за міжнародними стандартами, так і за національними є невід'ємною частиною підтвердження коректності ведення банківського бізнесу. З одного боку є поступові кроки регулятора щодо приведення національних стандартів ведення бізнесу до міжнародних, з іншого боку, банки, які мають кореспондентські стосунки з іноземними партнерами не в змозі вести бізнес без аудиторського підтвердження показників своєї діяльності за міжнародними стандартами ведення бухгалтерського обліку. На українському ринку крім всесвітньовідомих міжнародних агенцій PricewaterhouseCoopers, Deloitte Touche Tohmatsu Limited, Ernst & Young, KPMG діють більше двох десятків національних аудиторських компаній під орудою Аудиторської палати України [5]. Діяльність аудиторських фірм однаково важлива для всіх суб'єктів ринку. Так, для банків, інституційних і приватних інвесторів аудиторські висновки стосовно позичальників та емітентів є вкрай важливими для прийняття відповідних рішень про надання кредитів чи вкладання коштів.

Установи, що займаються оцінкою майна, надають послуги з визначення достовірної і реальної вартості застави, сприяючи зменшенню ризиків банків. В умовах кризи проявилися всі вади бізнесу оцінювачів майна [6]. На сьогодні банки мають проблему невідповідності вартості заставного майна, які приймалися в забезпечення при видачі кредитів і ліквідаційної вартості майна при реалізації після стягнення через судову процедуру кредитів, які не обслуговувалися позичальниками.

Банки в Україні, маючи відповідні ліцензії Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (ДКЦПФР), займають провідні позиції в інфраструктурі фондового ринку [7]. Так, із 386 установ, що мають ліцензію ДКЦПФР зберігачів, — 125 банки, з 726 торгівців цінними паперами — банки мають 126 ліцензій. Аналіз цієї діяльності є предметом дослідження іншої публікації.

Криза показала, що в банківському сегменті інфраструктури фінансового ринку накопичилось багато проблем, які потребують термінового рішення. Це проблеми, пов'язані із де доларизацією економіки, які не можливо вирішити тільки адміністративними методами регулятора. Обмеженість використання іноземної ва-

люти в активних операціях банків при зростанні обсягів валютних депозитів призводить до кредитного голоду в економіці. Тому стає нагальним питання нового використання інструментів хеджування валютних ризиків інструментами, які могла б запропонувати біржова торгівля середньостроковими ресурсами у національній грошовій одиниці. Потребує законодавчого впорядкування колекторська діяльність, яка проявила свої вади у після кризовий період. Нові законодавчі ініціативи щодо фонду гарантування вкладів населення зовсім не торкаються коштів, що можуть бути накопичені пенсійними фондами, або компаніями, що страхують життя. А це обмежує накопичення національного довгострокового інвестиційного потенціалу. Впорядкування потребує ринок послуг бюро кредитних історій, тому що багато суб'єктів на цьому ринку означає скоріше відсутність об'єктивної інформації, ніж бурхливий розвиток.

Фінансовий сектор у цілому та його банківський сегмент зокрема відіграють надзвичайно важливу роль у суспільстві а фінансові інституції, в управлінні яких знаходяться колосальні фінансові ресурси на основі їх мобілізації й відповідного спрямування, можуть як всебічно сприяти розвитку кожної країни та світової економіки, так і виступати в ролі генератора криз. Адекватність оцінки ризиків діяльності фінансових інституцій є завданням не тільки регулятора, а всієї фінансової інфраструктури.

Кризові явища 2008—2009 рр. продовжують впливати на стан фінансової системи України: у 2012 році спостерігається не лише зменшення ресурсної бази банків, а й зменшення довіри домогосподарств і корпорацій до національної валюти. Наслідком цих процесів є системне згорання домогосподарствами та корпораціями високоліквідних засобів накопичення національного багатства у мало ліквідні активи, тому є запит на цілеспрямовану інформаційну підтримку об'єктивною інформацією фінансового сектору, компаніями, що складають інфраструктуру.

На цей час посилюється необхідність формування прозорої, надійної та ефективною системи державного регулювання діяльності фінансових установ ціллю якої є забезпечення надійності вкладень інвесторів та відповідальності регулятивних органів за свої дії перед суспільством, а також посилення відповідальності фінансової інфраструктури за неадекватну публічну оцінку якості банківських активів.

Література

1. Фонд гарантування вкладів населення. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.fgvn.gov.ua
2. Дробязко А. О., Хромов А. Г., Чудний В. П. Меморіальне видання: Вадим Гетьман — громадянин, фінансист, політик. — К.: ІАА «ГРОШІ ТА СВІТ», 1999. — 631 с.
3. Асоціація учасників Колекторського Бізнесу України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.acbu.com.ua
4. Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.dfp.gov.ua
5. Аудиторська палата України. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.apu.com.ua
6. Українське товариство оцінювачів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.uto.com.ua
7. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.stockmarket.gov.ua
8. Львовичкін С., Опарін В., Федосов В. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи // Економіка України. — 2008. — № 11. — С. 3—18.
9. Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М.Федосова, С. І. Юрія. — К.: ЦУЛ, 2010. — 576 с.

Стаття надійшла до редакції 25 травня 2012 р.

УДК 336.717.1:336.71

Л. О. Ковриженко, аспірант
без відриву від виробництва
кафедри менеджменту банківської діяльності,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

КОНКУРЕНЦІЯ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА СПЕЦИФІКА ЇЇ ПРОЯВУ В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

АНОТАЦІЯ. У статті здійснено аналіз існуючих поглядів на трактування економічної категорії «банківська конкуренція», пропонується власне визначення даного поняття. Узагальнено функції банківської конкуренції та з'ясовано особливості її прояву в банківській сфері, здійснено їх сис-